

POROZUMIENIA W SPRAWIE KONTROLI ZBROJEŃ I ROZBROJENIA – TO CO NAJWAŻNIEJSZE W 2011 R.

Ubiegły rok nie był zasadniczo dobry dla reżimów międzynarodowych, powszechnych i regionalnych, w dziedzinie kontroli zbrojeń i rozbrojenia. Nie wydarzyło się nic szczególnego, co można by uznać za przełom czy jakościową zmianę w ich dotychczasowym funkcjonowaniu. Otoczenie polityczne i ekonomiczne (nadal trwający w świecie kryzys) tych reżimów także nie sprzyjało generowaniu nowych impulsów. Tak surowa ocena wynika również z faktu, że poprzedni rok, a szczególnie wiosnę 2010, cechowało bogactwo spektakularnych wydarzeń o dużym „ciężarze gatunkowym”. Przywołajmy kilka: podpisanie 8 kwietnia w Pradze przez USA i Rosję nowego START, zorganizowanie z inspiracji USA w dniach 12–13 kwietnia w Waszyngtonie pierwszego w historii „szczytu atomowego” z udziałem najwyższych przedstawicieli 47 państw świata oraz VIII konferencję przeglądową NPT, tego najważniejszego powszechnego reżimu w świecie, która odbyła się w maju w Nowym Jorku. Wszystkie te przedsięwzięcia były dużym sukcesem¹. Na tle „bogatego” 2010 r. następny rok w interesującej nas problematyce wypada więc skromnie.

Symbolicznym odzwierciedleniem pesymizmu związanego z oceną 2011 r. w dziedzinie bezpieczeństwa, w tym kontroli zbrojeń i rozbrojenia, jest między innymi podjęta 10 stycznia tego roku przez prestiżowy „branżowy” periodyk *Bulletin of the Atomic Scientists* decyzja o przesunięciu o minutę bliżej do północy (z godziny 23.54 na 23.55) słynnego „zegara Sądu Ostatecznego” (*Doomsday Clock*) „tykającego” od 1947 r.²

Poniższe rozważania skoncentrują się na reżimach, które w ocenie autora w 2011 r. odnotowały największą dynamikę rozwojową. Nie jest to zatem ocena wszystkich reżimów dotyczących kontroli zbrojeń i rozbrojenia funkcjonujących w świecie.

¹ Zob. szerzej S.N. Kile, „Nuclear arms control and non-proliferation”, *SIPRI Yearbook 2011*, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 363 i n.

² W oficjalnym oświadczeniu pesymistycznej oceny dokonano wobec trzech wymienionych w następującej kolejności problemów: rozbrojenie jądrowe (w tym: CTBT, tarcza antyrakietowa, proliferacja), energia jądrowa (problem bezpieczeństwa reaktorów jądrowych), zmiany klimatyczne (niepowodzenia w działaniach społeczności międzynarodowej w sprawie ochrony klimatu). „Doomsday Clock moves to five minutes to midnight”, *Bulletin of the Atomic Scientists* z 10 stycznia 2012 r., www.thebulletin.org/content/media-center/announcements/2012/01/10/doomsday-clock.

NOWY START I BRÓŃ SUBSTRATEGICZNA (TAKTYCZNA)

Bez wątpienia największym wydarzeniem 2011 r. było rozpoczęcie procesu realizacji amerykańsko-rosyjskiego układu w sprawie środków dalszej redukcji i ograniczeń zbrojeń strategicznych, zwanego powszechnie „nowym START” (*New START*) w następstwie wejścia tego układu w życie, co nastąpiło 5 lutego 2011 r. Podpisany przez prezydentów USA Baracka Obamę i Rosji Dmitrija Miedwiediewa dziesięć miesięcy wcześniej, 8 kwietnia 2010 r. w Pradze, układ jest szóstym z kolei porozumieniem między obydwoma potęgami jądrowymi dotyczącym ich strategicznych potencjałów ofensywnych (poczynając od porozumienia SALT z 1972 r.) w ponadczterdziestoletniej historii ich stosunków dotyczących tej problematyki³.

Nowy START, na który składają się tekst układu (preambuła i 16 artykułów), protokół do układu oraz aneksy techniczne do tego protokołu⁴, będzie obowiązywał przez dziesięć lat (do 5 lutego 2021 r.) z możliwością przedłużenia o kolejne pięć lat, chyba że wcześniej zostanie podpisane nowe porozumienie (art. XIV.2). Zastąpił wygasły 5 grudnia 2009 r. układ START I i tracący swoją ważność z dniem wejścia w życie obecnego porozumienia układ SORT z 24 maja 2002 r. (art. XIV.4).

Zawarcie układu w sprawie dalszych redukcji i ograniczeń ofensywnych zbrojeń strategicznych stało się priorytetowym zadaniem przywódców obu państw, co potwierdzili we wspólnym oświadczeniu 1 kwietnia 2009 r. Prezydent Barack Obama „wpisał” zawarcie takiego układu w ogłoszony cztery dni później, 5 kwietnia 2009 r., w Pradze swój dalekosiężny program – wizję „budowania pokoju i bezpieczeństwa w świecie wolnym od broni jądrowej”⁵. Jednym z najważniejszych czynników mobilizujących do szybkiego zawarcia porozumienia było wygaśnięcie START I, co oznaczało między innymi, że realizowany jeszcze w tym czasie SORT pozbawiony został mechanizmów weryfikacyjnych, „własnych” bowiem nie posiadał.

Nowy START zawiera zobowiązania redukcyjne dotyczące zarówno środków przenoszenia broni jądrowej, jak i głowic do tych środków⁶. Zgodnie z postanowieniami art. II w ciągu siedmiu lat od daty wejścia układu w życie (do 5 lutego 2018 r.) USA i Rosja obniżą liczbę środków przenoszenia głowic jądrowych do poziomu 800 jednostek, w tym do 700 jednostek, które znajdują się w „stadium operacyjnym”, co oznaczać będzie redukcję o 50% w stosunku do START I (1600 jednostek). W tym samym okresie obie strony zredukują liczbę głowic jądrowych w „stadium operacyjnym” (znajdujących się na środkach przenoszenia i w bazach sił operacyjnych) do poziomu 1550 jednostek, co oznacza redukcję o około 30% w stosunku do układu SORT (2200 jednostek) i 74% w stosunku do układu START I (6000 jednostek). Zbrojenia objęte układem nie mogą być na stałe rozmieszczane poza granicami USA i Rosji (art. IV.11). Podobnie jak to zapisano w układzie SORT, USA i Rosja

³ A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control and Nonproliferation: A Catalog of Treaties and Agreements*, CRS Report for Congress, 20 września 2011 r., s. 4–20, www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL33865.pdf.

⁴ New START: Treaty Text, www.state.gov/t/avc/newstart/c44126.htm.

⁵ Tekst wystąpienia: www.whitehouse.gov/the_press_office.

⁶ Szerzej: A.F. Woolf, *The New START Treaty: Central Limits and Key Provisions*, CRS Report for Congress, 23 grudnia 2011 r., www.fas.org/crs/nuke/R41219.

mają prawo (art. II.2) do indywidualnego kształtowania struktury triady strategicznej (ICBMs, SLBMs i bombowce strategiczne) w ramach przyjętych limitów (zasada elastyczności); dozwolona jest także modernizacja i wymiana strategicznych broni ofensywnych objętych układem (art. V.1). Nowy START nie ogranicza broni strategicznych niebędących w stadium operacyjnym, ale przewiduje ich monitorowanie i przekazywanie informacji o miejscach ich składowania, które mogą być weryfikowane przez inspekcję na miejscu. Środki te muszą się znajdować „z dala” od miejsc stacjonowania broni operacyjnych i nie mogą być wyposażone w systemy pozwalające na szybkie ich przekształcenie w broń o charakterze operacyjnym. System liczenia elementów broni objętych układem (art. III) jest bardziej adekwatny do stanu rzeczywistego (w większości przypadków 1:1) niż przewidziany w START I, który zawierał wiele przeliczników. Układ zezwala, na co nalegały USA, na umieszczanie na środkach przenoszenia głowic konwencjonalnych, ale w tym przypadku są one uwzględniane jako głowice jądrowe⁷.

Nowy START przewiduje stosowanie bardzo rozbudowanego systemu weryfikacji jego przestrzegania (np. art. X i XI), przy czym w nowym układzie jego mechanizm jest bardziej rozwinięty i precyzyjniej zdefiniowany niż w START I⁸. W szerszym zakresie uwzględniono różnego rodzaju środki budowy zaufania towarzyszące procedurom weryfikacyjnym, w tym zastosowane po raz pierwszy instrumenty „wystaw” i „prezentacji” sprzętu wojskowego objętego układem. Na system weryfikacji składają się narodowe środki techniczne oraz wymiana danych (w tym telemetrycznych), notyfikacje, inspekcje na miejscu, służące przede wszystkim potwierdzeniu zgodności przekazywanych na bieżąco danych i informacji (głównie za pośrednictwem dwustronnej komisji konsultacyjnej i centrów ds. redukcji ryzyka jądrowego) dotyczących realizacji zobowiązań traktatowych ze stanem faktycznym, oraz środki budowy zaufania. Układ oraz specjalny protokół i aneksy do niego dołączone ustanawiają dwa typy inspekcji i określają ich rodzaje oraz funkcje, a także precyzują roczne limity ich przeprowadzania (po dziesięć inspekcji pierwszego typu i po osiem typu drugiego dla każdej ze stron). Dla realizacji celów i postanowień traktatu powołana została Dwustronna Komisja Konsultacyjna (art. XII) odzwierciedlająca instytucjonalizację współpracy USA i Rosji w ramach nowego START.

Pewne kłopoty z realizacją układu mogą być związane z rosyjsko-amerykańskimi kontrowersjami dotyczącymi strategicznej obrony antyrakietowej, które trwają co najmniej od czasu wycofania się USA z układu ABM (2003 r.). W preambule do układu odnotowano istnienie ścisłej współzależności między strategicznymi broni ofensywnymi i defensywnymi oraz stwierdzono, że staje się ona bardziej znacząca, kiedy są redukowane broń strategiczne; dodano jednak, że obecne strategiczne broń defensywne nie podważają wiarygodności i efektywności strategicznych broni ofensywnych stron. W części operacyjnej układu (art. V) za-

⁷ Szerzej na temat powodów amerykańskiego stanowiska: A.F. Woolf, *The New START Treaty...*, op. cit., s. 18; eadem, *Conventional Prompt Global Strike and Long – Range Ballistic Missiles: Background and Issues*, CRS Report for Congress, 13 lutego 2012 r., www.fas.org/sgp/crs/nuke/R41464.

⁸ Eadem, *Monitoring and Verification in Arms Control*, CRS Report for Congress, 23 grudnia 2011 r., s. 11–24, www.fas.org/sgp/crs/nuke/R41201.pdf.

warty został zakaz przekształcania podlegających układowi środków przenoszenia na środki defensywne i odwrotnie. Pomimo to Rosja uważa⁹ (ta szczególna wrażliwość wynika między innymi z faktu budowy w Europie amerykańskiej „tarczy”, w której swój udział mają mieć Polska i Rumunia – wersja Baracka Obamy po 17 września 2009 r.), że układ może być efektywny i wiarygodny tylko w sytuacji, kiedy USA nie będą dokonywały ilościowego i jakościowego wzmocnienia swojego systemu obrony antyrakietowej (w publicznym oświadczeniu złożonym przed podpisaniem układu nie ma mowy, że chodzi o „strategiczne zbrojenia defensywne” – a takim terminem posługuje się układ). USA nie przyjmują tej argumentacji i twierdzą, że rozwijane przez nie systemy obrony rakietowej nie mają służyć zakłóceniu strategicznej równowagi z Rosją, lecz ochronie USA, ich sojuszników i partnerów przed ograniczonym atakiem rakietowym¹⁰. Nie godzą się również na podejmowanie tych kwestii na forum Dwustronnej Komisji Konsultacyjnej. Stanowisko USA w sposób wyraźny i stanowczy wyrażone zostało między innymi w senackiej ustawie ratyfikującej nowy START¹¹.

W amerykańskiej strategii jądrowej od ponad pięćdziesięciu lat, ale szczególnie po atakach terrorystycznych z 11 września 2001 r., budowa różnych systemów obrony antyrakietowej należy do priorytetowych, chociaż rozbudowy strategicznej jądrowej tarczy antyrakietowej USA nie przewidują – a tylko taka z perspektywy nowego START mogłaby budzić ewentualny niepokój Rosji. W czasie kiedy układ był podpisywany, USA posiadały tylko pięć silosów strategicznych rakiet defensywnych (baza amerykańskich sił powietrznych w Kalifornii imienia Vandenberg). Barack Obama „odziedziczył” po administracji G.W. Busha sześć programów budowy tarczy antyrakietowej, z których część zamknął, a inne modyfikuje.

5 lutego 2011 r., po wymianie w Monachium dokumentów ratyfikacyjnych przez sekretarza stanu USA Hillary Clinton i ministra spraw zagranicznych Rosji Siergieja Ławrowa, rozpoczął się proces realizacji nowego START¹². W ciągu pierwszego roku jego obowiązywania odbyły się w Genewie dwa posiedzenia Dwustronnej Komisji Konsultacyjnej (28 marca – 8 kwietnia i 19 października – 2 listopada 2011 r.), na których rozpatrywano między innymi procedury, jakie miano zastosować w procesie realizacji inspekcji na miejscu, oraz inne „praktyczne problemy” dotyczące realizacji układu. W ostatniej dekadzie marca 2011 r. USA i Rosja dokonały pierwszej wymiany danych (między innymi za pośrednictwem centrów ds. redukcji

⁹ Stanowisko Rosji szeroko analizują: Y. Butt, T. Postol, *Upsetting the Reset: The Technical Basis of Russian Concern Over NATO Missile Defense*, FAS Special Report nr 1, wrzesień 2011, www.fas.org/pubs/_docs/2011%20Missile...

¹⁰ New START: Unilateral Statements, www.state.gov/t/acv/newstart/c39904.htm.

¹¹ New START: Senate Action, www.state.gov/t/avcnewstart/c29908.htm; *New START Treaty: Resolution Of Advice And Consent to Ratification*, Bureau of Arms Control, Verification And Compliance, 22 grudnia 2010 r., www.state.gov/t/avc/rls/153910.htm; A.F. Woolf, *The New START Treaty...*, op. cit., s. 15–17.

¹² *New START Treaty Entry Into Force*. Fact Sheet, Office of the Spokesman, Washington, DC, 5 lutego 2011 r., www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/02/156037.htm; *US–Russia Bilateral Consultative Commission on the New START Treaty*, Media Note, Office of the Spokesperson, Washington, DC, 2 listopada 2011 r., www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/11/176586.htm; A.F. Woolf, *The New START Treaty...*, op. cit., s. 24–25; K. Reif, „New START: One year later”, *Bulletin of the Atomic Scientists* z 2 lutego 2012 r., www.thebulletin.org/print/web-edition/columnists/kingston-reif.

ryzyka nuklearnego) wymaganych przez układ (nie później niż 45 dni po wejściu układu w życie). Obowiązek przekazywania drugiej stronie aktualnych danych dotyczących systemów uzbrojenia objętych układem musi być spełniany co pół roku. Najnowsze dane dotyczą stanu uzbrojenia na dzień 1 września 2011 r.; USA posiadały 1790 znajdujących się w stadium operacyjnym głowic (ICBMs, SLBMs, bombowce strategiczne) i 822 znajdujące się w stadium operacyjnym środki przenoszenia, natomiast Rosja – odpowiednio 1566 i 516¹³.

Po 60 dniach od wejścia układu w życie zaczęło obowiązywać prawo do przeprowadzania inspekcji na miejscu; 13 kwietnia Departament Stanu USA zakomunikował o przeprowadzeniu pierwszej takiej inspekcji na terenie Rosji. W pierwszym roku obowiązywania układu obie strony wykorzystały w pełni przysługujący im limit inspekcji – USA i Rosja przeprowadziły ich po 18. USA miały sposobność gościć na rosyjskiej „wystawie” wielogłowicowej rakiety RS-24, natomiast Rosjanie zapoznali się z amerykańskim bombowcem dalekiego zasięgu B-1B. Do stycznia 2012 r. oba państwa dokonały łącznie ponad 1800 różnego rodzaju przewidzianych układem notyfikacji.

Od wielu lat ważnym problemem w procesie regulacji zbrojeń jądrowych obu państw jest ich komponent substrategiczny¹⁴. Jedyne porozumienie dotyczące tego segmentu arsenałów jądrowych obu mocarstw – układ INF z 1987 r. – dotyczyło „tylko” rakiet średniego i krótszego zasięgu rozmieszczonych nas lądzie; nie obejmowało zakresem obowiązywania głowic jądrowych przeznaczonych do tych rakiet. Od tamtego czasu nie zawarto innych prawnie wiążących porozumień dotyczących zbrojeń substrategicznych. Jedyne pod koniec 1991 r., już po zrealizowaniu INF, USA i Rosja w trybie jednostronnym, na mocy politycznych decyzji prezydentów, które z natury rzeczy nie mogły być skutecznie zweryfikowane, podjęły szereg kroków znacznie ograniczających i redukujących niektóre kategorie tych zbrojeń. W następnych latach tego typu kroki także podejmowano. W 2011 r. USA posiadały około 1200 głowic substrategicznych, w tym około 500 w stadium operacyjnym. Szacuje się, że około 150–200 jednostek z tego arsenału znajdującego się w stadium operacyjnym rozmieszczono w Europie, w sześciu bazach wojskowych znajdujących się na terytoriach pięciu państw Sojuszu Atlantyckiego – Niemiec, Włoch, Belgii, Holandii i Turcji¹⁵. Obecny potencjał rosyjskich głowic substrategicznych nie jest w pełni znany, jego wielkość utrzymywana jest w tajemnicy, nie istnieje bowiem mechanizm obligujący Rosję do większej przejrzystości postępowania w tej

¹³ Między 5 lutego a 1 września 2011 r., a więc w ciągu siedmiu miesięcy, nastąpiły nieznaczne zmiany ilościowe w triadzie strategicznej obu mocarstw. USA wycofały ze stadium operacyjnego 10 głowic (w lutym było ich 1800) i 60 środków przenoszenia (w lutym 882), natomiast Rosja zwiększyła liczbę głowic o 29 sztuk (w lutym miała ich 1537) oraz zmniejszyła o 5 liczbę środków przenoszenia (w lutym – 521). Zob. szerzej: H.M. Kristensen, *New START Data: Modest Reductions and Decreased Transparency*, 24 października 2011 r., www.fas.org/blog/ssp/2011/10/newstartdata.php.

¹⁴ Szerzej: A.F. Woolf, *Nonstrategic Nuclear Weapons*, CRS Report for Congress, 14 lutego 2012 r., www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL32572.pdf.

¹⁵ R.S. Norris, H.M. Kristensen, „U.S. tactical nuclear weapons in Europe, 2011”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, styczeń 2011 r., www.bos.sagepub.com/content/67/1/64.full.

dziedzinie. Szacuje się, że dysponuje ona 2000–6000 głowic substrategicznymi¹⁶. Wiele państw NATO (w szczególności Niemcy) zainteresowanych jest podjęciem rosyjsko-amerykańskiego dialogu w sprawie ograniczenia tej broni, a w odniesieniu do Europy – nawet jej likwidacji¹⁷. Dużą aktywność w tym zakresie wykazuje również Polska, zainteresowana między innymi tym, aby istniały prawne gwarancje, że rosyjskie rakiety i głowice substragiczne nie znajdą się w pobliżu naszych granic (obwód kaliningradzki)¹⁸.

Kiedy w kwietniu 2009 r. prezydenci Obama i Miedwiediew inaugurowali negocjacje dotyczącego nowego START (formalne negocjacje rozpoczęły się w maju 2009 r. w Genewie), byli zgodni co do tego, że porozumienie dotyczyć będzie jedynie strategicznych sił jądrowych, które w razie użycia osiągną terytorium drugiej strony. Po jego zawarciu w USA (administracja, Kongres, eksperci) zaczął się kształtować pogląd, że Amerykanie powinni nakłonić Rosjan do podjęcia rokowań w sprawie systemów substragicznych. W przyjętej 22 grudnia 2010 r. ustawie ratyfikacyjnej dotyczącej nowego START Senat postanowił, że „USA powinny dążyć do zainicjowania, po konsultacjach z sojusznikami w NATO, nie później niż rok po wejściu w życie nowego START, negocjacji z Rosją w sprawie porozumienia, którego celem będzie usunięcie dysproporcji między zasobami niestrategicznej (taktycznej) broni jądrowej Federacji Rosyjskiej i USA oraz zabezpieczenie i redukcja tej broni w dający się zweryfikować sposób”. Senat stwierdził przy tym, że w interesie USA leży, aby „takie negocjacje nie objęły defensywnych systemów raketowych”¹⁹. 3 lutego 2011 r., dwa dni przed wejściem nowego START w życie, prezydent Obama poinformował Senat, że następnym celem jego administracji w dziedzinie kontroli zbrojeń będzie podjęcie tego tematu, przy czym rozpatrywany on być musi w kontekście szerszych zagadnień bezpieczeństwa²⁰. Formalnych rokowań wbrew zapowiedziom nie udało się jednak podjąć, postawa Rosji okazała się bowiem bardzo wstrzemięźliwa. Wskazując, że na podjęcie rokowań jest „zbyt wcześnie”, politycy rosyjscy akcentowali przede wszystkim konieczność realizacji nowego START jako zadania priorytetowego w najbliższych latach. Rosja łączy także problem broni substragicznej z kwestią „tarczy” antyraketowej, co jeszcze bardziej komplikuje sprawę²¹.

¹⁶ Eidem, „Nuclear notebook: Russian nuclear forces, 2010”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, styczeń–luty 2010. Por. S.N. Kile, V. Fedchenko, B. Gopalaswamy, H.M. Kristensen, „World nuclear forces”, *SIPRI Yearbook 2011*, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 334.

¹⁷ Szerzej: P. Ingram, O. Meier (red.), *Reducing the Role of Tactical Nuclear Weapons in Europe: Perspectives and Proposals on the NATO Policy Debate*, An Arms Control Association and British American Security Information Council Report, maj 2011, www.armscontrol.org/system/files/.

¹⁸ Szczególna aktywność polskiej dyplomacji datuje się od 2010 r. W lutym ukazał się wspólny artykuł ministrów spraw zagranicznych Szwecji i Polski (C. Bildt, R. Sikorski, „Next, the tactical nukes”, *International Herald Tribune/The New York Times* z 2 lutego 2010 r.), a w kwietniu Polska z Norwegią przedstawiły w NATO *non-paper* w tej sprawie (*Joint Statement by Foreign Minister of Norway and Poland, April 9, 2010*, www.msz.gov.pl/files/docs/komunikaty/JOINT-STATEMENT.pdf).

¹⁹ *New START Treaty: Resolution Of Advice...*, op. cit.

²⁰ S.N. Kile, „Nuclear arms control...”, op. cit., s. 371.

²¹ *Ibidem*, s. 372.

Niezależnie od zróżnicowanego stopnia gotowości do podjęcia takich rokowań przez obie strony, politycy i eksperci są w większości jednomyślni co do tego, że przyszłe negocjacje będą niezwykle złożone, trudne i bardzo czasochłonne. Wynika to przede wszystkim z tego, że arsenały tej broni są zróżnicowane (między innymi pociski artyleryjskie, miny, bomby grawitacyjne, rakiety krótkiego zasięgu), istnieje głęboka dysproporcja w ich zasobach (na korzyść Rosji), oraz z odmiennych ról, jakie systemy tej broni odgrywają w strategii bezpieczeństwa USA i Rosji²².

O przyszłości broni substrategicznej, szczególnie tej rozmieszczonej w Europie, dyskutuje się również w NATO. W 2011 r. problem ten podejmowano w szczególności w trakcie prac nad *Przeglądem obrony i odstraszania NATO (Defence and Deterrence Posture Review – DDP)*²³, zapoczątkowanych nieformalnym spotkaniem ministrów obrony państw Sojuszu w Brukseli w dniach 10–11 marca 2011 r. Podstawy przeglądu Rada Północnoatlantycka zaakceptowała 14 września 2011 r., a ostateczny dokument powinien zostać przyjęty przez przywódców państw Sojuszu na spotkaniu w Chicago w dniach 20–21 maja 2012 r.²⁴ Dotychczasowe efekty tych dyskusji wskazują, że przegląd nie przyniesie przełomu w tej sprawie. Dla Polski i innych państw Europy Środkowej i Wschodniej istotne jest np. przyjęcie zasady, że ewentualna redukcja czy likwidacja amerykańskiej broni niestrategicznej w Europie nie będzie procesem jednostronnym, lecz dokonywanym wraz ze stosownymi, adekwatnymi posunięciami ze strony Rosji. Brak przejrzystości w odniesieniu do rosyjskiego arsenału tej broni budzi uzasadniony niepokój państw regionu²⁵.

Oficjalne amerykańskie stanowisko w sprawie przeglądu, w tym w sprawie polityki nuklearnej, zaprezentowane zostało 2 listopada 2011 r.²⁶ Po pierwsze, USA deklarują osiągnięcie w przyszłości porozumienia z Rosją w sprawie „redukcji wszystkich kategorii broni jądrowej: strategicznej, niestrategicznej, rozmieszczonej i nierozmieszczonej”; po drugie – USA będą dążyły do podjęcia negocjacji z Rosją w sprawie dysproporcji arsenałów niestrategicznej broni jądrowej oraz do zabezpieczenia i redukcji tej broni w dający się weryfikować sposób. Po trzecie, USA

²² Szerzej: A.F. Woolf, *Nonstrategic...*, op. cit., s. 22 i n.; E. Seay, „NATO’s incredible nuclear strategy: Why U.S. weapons in Europe deter no one”, *Arms Control Today*, listopad 2011, www.armscontrol.org/act/2011_11.

²³ O. Meier, „NATO Posture Review takes shape”, *Arms Control Today*, marzec 2011, www.armscontrol.org/act/2011_03/Brief_1; idem, „NATO deterrence review gets under way”, *Arms Control Today*, październik 2011, www.armscontrol.org/act/2011_10.

²⁴ Szerzej: K.H. Kamp, *NATO’s Chicago Summit: A Thorny Agenda*, Research Paper, nr 70, listopad 2011, s. 5–6, www.europeworld.org/; T. Flockhart, *Waking the Nuclear Dragon? NATO’s Defence and Deterrence Posture Review*, DIIS Policy Brief, listopad 2011, www.dis.dk/graphic/Publications/Policybriefs.

²⁵ 14 kwietnia 2011 r. Polska, Norwegia, Niemcy i Holandia, poparte przez sześciu innych członków NATO (Belgię, Czechy, Węgry, Islandię, Luksemburg i Słowenię), przekazały Radzie Północnoatlantyckiej obradującej w Berlinie na szczepku ministrów spraw zagranicznych tzw. *non-paper* zawierający propozycje przyjęcia siedmiu środków budowy zaufania i przejrzystości odnoszących się do amerykańskiego i rosyjskiego potencjału taktycznej broni jądrowej znajdującej się w Europie, w tym wykorzystania do tych celów Rady NATO–Rosja. Realizacja proponowanych przedsięwzięć ma otwierać drogę do rokowań w sprawie „stopniowej redukcji” tej broni. Zob. www.fas.org/blog/ssp/2011/04/natoproposal.php.

²⁶ *The State Department’s Role in NATO Deterrence and Defense Posture Review (DDPR) and Future Arms Control, Testimony by Ellen Tauscher, Under Secretary for Arms Control and International Security, Washington, DC, November 2, 2011*, www.state.gov/t/us/176669.htm.

i NATO powinny dążyć do zawarcia porozumienia z Rosją w sprawie wzrostu przejrzystości w zakresie broni jądrowej w Europie i „odsunięcia” rosyjskiego arsenału od państw z Rosją graniczących. W oficjalnej opinii USA przygotowywanie przeglądu jest „ważną okazją do konsultacji z sojusznikami w sprawie odstraszania i przyszłych amerykańsko-rosyjskich rokowań dotyczących broni jądrowej”.

ZAKAZ PRÓB JĄDROWYCH I NIEROZPRZESTRZENIANIE BRONI JĄDROWEJ

W 2011 r. układ o całkowitym zakazie prób jądrowych (CTBT), podpisany piętnaście lat wcześniej (24 września 1996 r.), nadal nie obowiązywał, chociaż należy odnotować pewien niewielki postęp w tym zakresie²⁷. Po raz pierwszy od stycznia 2008 r. zwiększyła się grupa państw z tzw. listy 44 (art. XIV CTBT i Aneks 2), których związanie się układem jest niezbędnym warunkiem jego wejścia w życie; 6 grudnia 2011 r. jako 36 państwo z tej listy uczyniła to Indonezja. Pozostało zatem na niej osiem państw: USA, ChRL, Izrael, Egipt i Iran (które układ podpisały) oraz Indie, Pakistan i Korea Północna (które go nie podpisały). Z wyjątkiem Egiptu i Iranu państwa te posiadają arsenały jądrowe. W roku 2011 oprócz Indonezji do układu przystąpiły dwa państwa afrykańskie – Ghana (14 czerwca) i Gwinea (20 września). W ten sposób pod koniec roku 155 państw było związanych CTBT (podpisały go 182 państwa). Pod nadzorem działającej od 1997 r. Komisji Przygotowawczej CTBT rozbudowywany był Międzynarodowy System Monitoringu. Pod koniec 2011 r. w 85 państwach na wszystkich kontynentach funkcjonowało ponad 280 jednostek monitorujących, co stanowiło około 85% wszystkich przewidzianych docelowo do użytku jednostek (337)²⁸. Użyteczności tego systemu dowiedziono już wielokrotnie²⁹; np. kilkadziesiąt stacji sejsmicznych systemu zarejestrowało dwa wybuchy jądrowe dokonane przez Koreę Północną (w październiku 2006 r. i w maju 2009 r.) i zgromadziło dane na ich temat (przesyłając je natychmiast do Międzynarodowego Centrum Danych w Wiedniu). Uzyskano również wiele wartościowych danych na temat awarii elektrowni jądrowej w japońskiej Fukushima, która nastąpiła 11 marca 2011 r. w następstwie trzęsienia ziemi i potężnego tsunami.

Największą przeszkodą na drodze do wejścia CTBT w życie jest brak ratyfikacji ze strony USA, państwa, które należało do głównych zwolenników jego podpisania. Rok 2011 upłynął w gruncie rzeczy na składaniu obietnic i braku konkretnych działań, chociaż należy odnotować, że Stany Zjednoczone angażowały się w niektóre przedsięwzięcia podejmowane przez Komisję Przygotowawczą CTBT i dokonały dwóch dobrowolnych wpłat na jej działalność i poprawę efektywności

²⁷ J. Medalia, *Comprehensive Nuclear-Test Ban Treaty: Background and Current Developments*, CRS Report for Congress, 17 grudnia 2011 r., www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL33548.

²⁸ Dane publikowane przez Komisję Przygotowawczą CTBT, www.ctbto.org.

²⁹ T.Z. Collina, D.G. Kimball, „Time for the Test Ban Treaty is now”, *Arms Control Today* z 12 września 2011 r., www.armscontrol.org/issuebriefs.

Międzynarodowego Systemu Monitoringu³⁰. Prezydent Obama po raz pierwszy wyraził silną wolę ratyfikacji układu w przemówieniu praskim w kwietniu 2009 r. Od tamtego czasu była ona manifestowana wielokrotnie przez prezydenta i urzędników jego administracji³¹. Początek 2011 roku wydawał się nawet obiecujący. 19 stycznia USA i Chiny oświadczyły (wspólny komunikat po spotkaniu prezydentów), że „obie strony popierają szybkie wejście w życie CTBT”³². Stanowisko amerykańskiej administracji w sprawie ratyfikacji CTBT zostało najszerzej zaprezentowane 10 maja 2011 r. przez Ellen Tauscher, podsekretarza stanu ds. kontroli zbrojeń i bezpieczeństwa międzynarodowego³³. Opowiadając się jednoznacznie za koniecznością ratyfikacji układu (a to może uczynić Senat, w którym w tej sprawie istnieją bardzo poważne kontrowersje), Tauscher oświadczyła, że leży to w interesie USA, zwiększy bowiem ich bezpieczeństwo. Nie zagrazi także wiarygodności i skuteczności amerykańskiego potencjału jądrowego. Oznajmiła też, że administracja prezydenta Obamy będzie wpływała na Senat i opinię publiczną oraz inspirowała kampanię edukacyjną, by doprowadzić do ratyfikacji CTBT. Kilka miesięcy później, 2 września 2011 r., Rose Gottemoeller – asystentka sekretarza stanu ds. kontroli zbrojeń, weryfikacji i przestrzegania (traktatów) – przyznała otwarcie, że w sprawie ratyfikacji CTBT administracja nie wyznaczyła sobie żadnych ostatecznych terminów (*deadline*)³⁴. W wygłoszonym 21 września 2011 r. na forum Zgromadzenia Ogólnego NZ przemówieniu prezydent Obama powtórzył znany już wcześniej pogląd, że „Ameryka będzie kontynuowała prace dotyczące zakazu prób jądrowych”³⁵. Toczyły się również spory naukowe między zwolennikami i przeciwnikami ratyfikacji traktatu przez Stany Zjednoczone³⁶.

Potrzebę szybkiego wejścia w życie CTBT podkreślało w 2011 r. wiele gremiów międzynarodowych. 30 kwietnia 2011 r. ministrowie spraw zagranicznych dziesięciu państw – Australii, Niemiec, Kanady, Chile, Japonii, Meksyku, Holandii, Polski, Turcji i Zjednoczonych Emiratów Arabskich – tworzących od września 2010 r. nieformalną instytucję pod nazwą Inicjatywa na rzecz Nieprolifracji i Rozbrojenia (*Non-Proliferation and Disarmament Initiative* – NPDI) we wspólnym oświadczeniu przyjętym w Berlinie wezwali „wszystkie państwa, które jeszcze tego nie uczyniły, do podpisania i ratyfikacji CTBT. Wyrażamy przekonanie – napisali – że efektywne zakończenie prób jądrowych nie osłabi naszego bezpieczeństwa narodowego

³⁰ D.G. Kimball, „CTBT signatories push entry into force”, *Arms Control Today*, październik 2011, www.armscontrol.org/print/5061.

³¹ T.Z. Collina, D.G. Kimball, „Time for...”, op. cit.; D.G. Kimball, *Test Ban Supporters Welcome Indonesia Ratification of the CTBT: New Momentum for Entry Into Force of 1996 Pact*, Arms Control Association, 6 grudnia 2011 r., www.armscontrol.org/print/5170.

³² D.G. Kimball, *Test Ban Supporters...*, op. cit.

³³ *The Case for the Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty, Remarks by Ellen Tauscher Under Secretary for Arms Control and International Security, Washington DC, May 10, 2011*, www.state.gov/t/us/162963.htm.

³⁴ D.G. Kimball, „CTBT signatories...”, op. cit.

³⁵ Idem, *Test Ban Supporters...*, op. cit.

³⁶ Zob. np. obszerny raport przygotowany przez prestiżowy National Institute for Public Policy – *The Comprehensive Test Ban Treaty: An Assessment of the Benefits, Costs, and Risks*, marzec 2011, www.nipp.org.

oraz bezpieczeństwa międzynarodowego, ale je zwiększy, a także znacząco wzmocni globalną nieproliferaację i reżim rozbrojenia”³⁷.

W przededniu piętnastej rocznicy podpisania CTBT, 23 września 2011 r., w siedzibie ONZ w Nowym Jorku odbyła się konferencja ministrów spraw zagranicznych i innych urzędników wysokiego szczebla państw, które ratyfikowały układ, i państw z listy 44, które tego nie uczyniły (z wyjątkiem Korei Północnej i Indii), oraz przedstawiciele 36 organizacji pozarządowych z całego świata. W przyjętej deklaracji CTBT został uznany za ważny element architektury bezpieczeństwa międzynarodowego i znaczący krok w kierunku świata wolnego od broni jądrowej. Odnotowując, że wejście w życie układu bardzo się opóźnia, konferencja wezwała do jak najszybszej jego ratyfikacji przez państwa, które tego nie uczyniły³⁸. Uczestnicząca w konferencji Ellen Tauscher oświadczyła, że USA dążą do tego celu, „ale nie mogą tego uczynić same”³⁹. Ostatnim w roku 2011 istotnym przedsięwzięciem na rzecz uczynienia z CTBT prawnie obowiązującego reżimu było przyjęcie 2 grudnia przez Zgromadzenie Ogólne NZ rezolucji A/RES/66/64 (175 państw za, jedno przeciw – Korea Północna, trzy wstrzymały się od głosu – Indie, Syria i Mauritius), w której podkreślono „żywotne znaczenie” i „pilność” podpisania i ratyfikacji CTBT bez zbędnej zwłoki i bezwarunkowo w celu jak najszybszego wejścia traktatu w życie⁴⁰.

W 2011 r. trudno odnotować szczególnie ważne wydarzenia związane z funkcjonowaniem reżimu nierozprzestrzeniania broni jądrowej, którego „sercem” pozostaje NPT. W rok 2011 NPT „wszedł” niewątpliwie wzmocniony rezultatami udanej VIII konferencji przeglądowej, która odbyła się w dniach 3–28 maja 2010 r. w Nowym Jorku. Przyjęty 28 maja obszerny Dokument końcowy zawiera, po raz pierwszy w historii NPT, szczegółowy plan działania, jakim w najbliższym pięcioletnim okresie (2010–2015 r.) powinny kierować się strony traktatu. Obejmuje on wszystkie tzw. filary NPT – rozbrojenie, nieproliferaację, pokojowe wykorzystanie energii jądrowej – oraz zawiera w sumie propozycje 64 konkretnych działań⁴¹. Chociaż NPT jest najbardziej uniwersalnym ze wszystkich reżimów o charakterze powszechnym, nadal poza nim pozostają cztery państwa dysponujące potencjałem jądrowym: Indie, Pakistan, Izrael i Korea Północna, która wystąpiła z układu w 2003 r. Ich ewentualna akcesja do NPT nie stała się w 2011 r. bardziej realna niż w latach poprzednich. Największym problemem w 2011 r. w kontekście NPT pozostawał Iran, będący od ponad czterdziestu lat (od 1970 r.) formalnie uczestni-

³⁷ *Berlin Statement by Foreign Ministers on nuclear disarmament and non-proliferation*, Berlin, 30 kwietnia 2011 r., www.dfat.gov.au/security/berlin_statement_110430.html; T.Z. Collina, D.G. Kimball, „Time for...”, op. cit.

³⁸ D.G. Kimball, „CTBT signatories...”, op. cit. Swoje wspólne stanowisko w tej sprawie zaprezentowało 10 państw (w tym Polska) skupionych w NPDI – *Making progress on disarmament and non-proliferation*, www.auswaertiges-amt.de/EN/AAmt/BM-Reisen/.

³⁹ D.G. Kimball, „CTBT signatories...”, op. cit.

⁴⁰ www.un.org/en/ga/66/resolutions.

⁴¹ Zob. P. Meyer, „The 2010 NPT Review Conference: An assessment of outcome and outlook”, *Simons Papers In Security and Development*, nr 11, lipiec 2011, www.sfu.ca/content/dam/sfu/internationalstudies/documents/swp/WP11.pdf.

kiem tego reżimu⁴². Nadal toczyła się prowadzona od wielu lat i na wielu forach (np. w MAEA od 2002 r. i w ONZ od 2006 r. – sześć rezolucji Rady Bezpieczeństwa w tej sprawie) batalia polityczno-dyplomatyczna, połączona z nakładaniem różnorodnych sankcji, w zgodzie z rezolucjami Rady Bezpieczeństwa NZ (w szczególności przez USA i Unię Europejską), mająca na celu niedopuszczenie do uzyskania przez to państwo zdolności do produkcji broni jądrowej. Najnowszą kompleksową ocenę postępowania Iranu zawiera opublikowany 8 listopada 2011 r. raport dyrektora generalnego MAEA Yukiya Amano⁴³, formułujący po raz kolejny wniosek, że Iran kontynuuje działalność zmierzającą do uzyskania możliwości wykorzystywania materiałów radioaktywnych przez ich wzbogacanie do celów wojskowych. Rozbudowuje także infrastrukturę służącą do tych celów, w tym kontynuuje program budowy raket balistycznych⁴⁴. Iran konsekwentnie odrzuca „oskarżenia”, że dąży do uzyskania broni jądrowej; „dowodzi” mało przekonująco, że jego programy służą celom cywilnym. Jednak brak rzeczywistej współpracy Iranu z instytucjami międzynarodowymi w tej dziedzinie, w szczególności z MAEA i ONZ, czyni to państwo coraz mniej wiarygodnym w oczach społeczności międzynarodowej⁴⁵.

Z powszechnym reżimem NPT wiążą się ściśle reżimy stref bezaatomowych (art. VII układu przewiduje możliwość ich tworzenia)⁴⁶. W funkcjonujących obecnie pięciu reżimach znajdują się 133 państwa i obejmują one prawie całą półkulę południową. Istotnymi wydarzeniami w 2011 r. w tej dziedzinie były: ratyfikacja przez Rosję (14 marca) protokołów dodatkowych do układu o utworzeniu strefy bezaatomowej w Afryce (1996 r.)⁴⁷ oraz skierowanie przez prezydenta USA (2 maja) tych protokołów do Senatu w celu ich ratyfikacji. Tego samego dnia skierowano do Senatu także protokoły do układu o strefie bezaatomowej Południowego Pacyfiku (1985 r.). Jednocześnie USA zadeklarowały podpisanie „tak szybko, jak to będzie możliwe” protokołów do układów o strefach bezaatomowych w Azji Południowo-Wschodniej (1995 r.) i Azji Środkowej (2006 r.)⁴⁸.

W roku 2011 bardzo powoli i z wielkimi oporami (np. Izrael) krystalizowała się idea utworzenia strefy wolnej od broni jądrowej i innych rodzajów broni maso-

⁴² Szeroko na ten temat: P.K. Kerr, *Iran's Nuclear Program: Teheran's Compliance with International Obligations*, CRS Report for Congress, 21 grudnia 2011 r., www.fas.org/sgp/crs/nuke/R40094.

⁴³ *Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran*, GOV/2011/63. www.isis-online.org/uploads/isis-reports/documents/IAEA_Iran_8Nov2011.pdf.

⁴⁴ W raporcie znajduje się np. następujące sformułowanie: „(...) Agencja nie jest w stanie wiarygodnie zagwarantować, że Iran nie posiada niezadeklarowanych materiałów jądrowych oraz nie prowadzi niezadeklarowanej działalności, dlatego też nie może stwierdzić, że wszystkie materiały jądrowe w Iranie służą celom pokojowym” (punkt 52 raportu). Ibidem.

⁴⁵ Negocjacje w formule P 5 + 1 (Niemcy) – Iran były w 2011 r. w zasadzie zamrożone. Szerzej: P. Crail, „IAEA lays out Iran weapons suspicious”, *Arms Control Today*, grudzień 2011, www.armscontrol.org/act/2011_12/.

⁴⁶ Szerzej: A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control...*, op. cit., s. 31–32.

⁴⁷ P. Crail, „Russia ratifies African NWFZ”, *Arms Control Today*, kwiecień 2011, www.armscontrol.org/act/2011_04/Brief_2.

⁴⁸ *Statement on Nuclear Free Zones in Asia and Africa, May 02, 2011. The White House*, www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/05/02/statement.

wego rażenia na Bliskim Wschodzie, która została zaakceptowana pod szczególnym naciskiem Ligi Państw Arabskich, a w szczególności Egiptu, przez VIII konferencję przeglądową NPT w maju 2010 r. Podjęto decyzję o zwołaniu w 2012 r. międzynarodowej konferencji w celu przedyskutowania tej idei. „Arabska wiosna” i trudna sytuacja na Bliskim Wschodzie nie czyniła z tej idei zadania priorytetowego. Odbywały się jednak konsultacje prowadzone przez Rosję, USA i Wielką Brytanię z sekretarzem generalnym ONZ i państwami regionu. 14 października 2011 r. Finlandia ogłosiła, że podejmuje się roli gospodarza takiej konferencji (rozważana była również kandydatura Holandii). Będzie to zadanie niezwykle trudne do wykonania, choćby dlatego, że nie ma zgody co do tego, jakie państwa regionu powinny w niej uczestniczyć, ani nie wiadomo, które z ewentualnie zaproszonych z tego zaproszenia skorzystają⁴⁹.

W 2011 r. trwał impas w sprawie rokowań, których celem jest uzgodnienie traktatu w sprawie zakazu produkcji materiałów rozszczepialnych dla celów wojskowych (*Fissile Material Production Cutoff Treaty* – FMCT)⁵⁰. Z powodu weta Pakistanu nie udało się przedstawić tego tematu na forum Konferencji Rozbrojeniowej. W tej sytuacji wiele państw, w tym tzw. grupa P 5 (stali członkowie Rady Bezpieczeństwa), rozważa możliwość podjęcia rokowań w innej formule instytucjonalnej⁵¹.

ZAKAZ BRONI BIOLOGICZNEJ I CHEMICZNEJ

Najważniejszym wydarzeniem w funkcjonowaniu reżimu zakazu broni biologicznej była VII konferencja przeglądowa państw stron Konwencji o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu (BWC/BWTC), która odbyła się w dniach 5–22 grudnia 2011 r. w Genewie, niecałe cztery miesiące przed 40. rocznicą jej podpisania (10 kwietnia 1972 r.). Konferencja przeglądowa poprzedzona została posiedzeniem Komitetu Przygotowawczego, który obradował w Genewie w dniach 13–15 kwietnia 2011 r., ustalając ramy organizacyjne i merytoryczne konferencji⁵².

⁴⁹ Szerzej: *The 2012 Conference on the Establishment of a WMD-Free Zone in the Middle East and the Role of the Facilitator*, James Martin Center For Nonproliferation Studies, październik 2011, www.cns.miis.edu/stories/pdf; M. Jansson, „Staying in the zone”, *Bulletin of the Atomic Scientists* z 5 stycznia 2012 r., www.thebulletin.org/print/web-edition/op-eds/.

⁵⁰ A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control...*, op. cit., s. 34–35. Szacuje się, że w styczniu 2012 r. globalne zasoby wysoko wzbogaconego uranu (HEU) wynosiły około 1440 ton (w tym Rosja: 737 ton i USA: 610 ton), a plutonu około 500 ton (w tym Rosja: 176 ton i USA: 92 tony). Połowa tych zasobów wykorzystywana była w celach wojskowych, a druga – w celach cywilnych. Szerzej: *Global Fissile Material Report 2011: Nuclear Weapon and Fissile Material Stockpiles and Production. Sixth Annual Report of the International Panel on Fissile Material*, styczeń 2012, www.fissilematerials.org.

⁵¹ T.Z. Collina, „P 5 struggles to unblock FMCT talks”, *Arms Control Today*, październik 2011, www.armscontrol.org/print/5060.

⁵² Dokumentacja znajduje się na: www.opbw.org. Regularne sprawozdania z konferencji przeglądowej: BioWeapons Prevention Project, www.bwpp.org/documents; ocena: M. Dando, „Biological indecision”, *Bulletin of the Atomic Scientists* z 9 stycznia 2012 r., www.thebulletin.org/print/web-edition/columnists; K.C. Bansak, „A hinge moment for the BWC?”, *Bulletin of the Atomic Scientists* z 30 stycznia 2012 r., www.thebulletin.org?print/web-edition/features; D. Horner, O. Meier, „BWC meeting makes incremental changes”, *Arms Control Today*, styczeń–luty 2012, www.armscontrol.org/print/5191.

Dokument końcowy, przyjęty po prawie trzytygodniowych obradach 22 grudnia 2011 r. w drodze konsensusu przez 103 uczestniczące w konferencji państwa⁵³, składa się z czterech części: pierwszej, będącej w istocie raportem dotyczącym spraw organizacyjnych i proceduralnych konferencji; drugiej – Deklaracji końcowej, trzeciej – zawierającej decyzje i rekomendacje oraz czwartej – na którą składają się cztery aneksy.

Treść przyjętych decyzji i rekomendacji wskazuje, że konferencja zachowała obowiązującą od 2002 r. podstawową strukturę procesu funkcjonowania reżimu BWC w okresie między konferencjami przeglądowymi, na którą składają się przede wszystkim coroczne spotkania państw stron poprzedzane corocznymi spotkaniami ekspertów. Mandat tych spotkań także pozostał niezmienny; podejmowane decyzje mają moc polityczną, a nie prawną – czego domagały się np. państwa UE, a sprzeciwiała się między innymi Rosja.

Istotną nowością jest natomiast to, że zmienna do tej pory w każdym roku agenda takich spotkań od 2012 r. zawierać będzie trzy stałe punkty (*Standing Agenda Item*), które dotyczą: współpracy i pomocy wzajemnej w sprawie pokojowego wykorzystywania środków biologicznych i toksyn (na mocy art. X konwencji), osiągnięć w dziedzinie nauki i technologii oraz krajowych regulacji i zobowiązań wynikających z konwencji. Dodatkowo dwa pierwsze roczne spotkania (w 2012 i 2013 r.) mają być poświęcone podejmowanemu już wielokrotnie w przeszłości problemowi większego upowszechnienia wśród państw stron konwencji stosowania środków budowy zaufania, a dwa kolejne (w 2014 i 2015 r.) – zagadnieniu współpracy i pomocy wzajemnej w przypadku ataku z użyciem broni biologicznej.

Utworzonemu w 2006 r. na podstawie decyzji VI konferencji przeglądowej BWC trzyposobowemu *Implementation Support Unit* (ISU), pełniącemu w istocie funkcje sekretariatu, przedłużono mandat do 2016 r. (do następnej konferencji przeglądowej), ponadto nałożono nań nowy obowiązek – administrowania bazą danych (o której powstaniu zdecydowała konferencja) dotyczących państw szukających pomocy w procesie realizacji konwencji.

Konferencja udoskonaliła obowiązujący od 1991 r. mechanizm stosowania środków budowy zaufania w procesie funkcjonowania reżimu BWC, mając na celu ich upowszechnienie (aneks I). Mające charakter polityczny, a nie prawny zobowiązanie do przekazywania informacji dotyczących wykonywania konwencji i infrastruktury materialnej objętej konwencją (do 15 kwietnia każdego roku) realizowane jest w stopniu niezadowolającym; do 20 listopada 2011 r. obowiązek ów wypełniło 68 państw (mniej niż w 2010 r.), co stanowi jedynie 41% liczby sygnatariuszy (165 państw). Informacje przekazywane są do ISU, który udostępnia je wszystkim państwom stronom konwencji.

Konferencja, podobnie jak poprzednie, nie podjęła decyzji w sprawie efektywnych środków weryfikacji jej przestrzegania, między innymi w wyniku stanowczego sprzeciwu USA.

⁵³ Seventh Review Conference of Biological Weapons Convention Adopts Final Document and Concludes Session, 22 grudnia 2011 r., www.unog.ch/unog/website/news_media.nfs.

Rezultaty VII konferencji przeglądowej świadczą, że zachowany został w zasadzie *status quo*, a przyjęte nowe rozwiązania nie czynią przełomu w dotychczasowym procesie funkcjonowania reżimu BWC. Oczekiwania różnych grup państw tylko w niewielkim stopniu zostały zaspokojone.

W 2011 r. kontynuowany był proces likwidacji broni chemicznej przez państwa strony konwencji z 1993 r., które zadeklarowały jej posiadanie. Od chwili wejścia konwencji w życie 27 kwietnia 1997 r. jest to najbardziej spektakularny wymiar funkcjonowania reżimu CWC⁵⁴.

Ze 188 państw stron konwencji wymagane deklaracje odnoszące się do przedmiotu konwencji złożyło 180 państw, z których siedem oświadczyło oficjalnie, że broń chemiczną posiada. Były to: Rosja, USA, Indie, Albania, Libia, Korea Południowa (nazywana w oficjalnych dokumentach OPCW „państwem stroną”) oraz jako ostatnie Irak (12 marca 2009 r. – miesiąc po związaniu się konwencją). Trzy państwa z tej grupy zakończyły proces likwidacji posiadanej broni chemicznej: Albania (lipiec 2007 r.), Korea Południowa (lipiec 2008 r.) i Indie (marzec 2009 r.).

W 2011 r. proces likwidacji realizowały USA i Rosja, ale co najmniej od kilku lat wiadomo, że nie zakończą go z przyczyn ekonomicznych i politycznych w terminie ustalonym przez OPCW na podstawie konwencji – do 27 kwietnia 2012 r. (15 lat od wejścia konwencji w życie). Co najmniej od dwóch lat zastanawiano się, jak rozwiązać ten problem. Ostatecznie, nie chcąc dopuścić do komplikacji prawnych i politycznych i blokady mechanizmu funkcjonowania reżimu CWC, państwa uczestniczące w XVI konferencji państw stron CWC, która odbyła się w Hadze w dniach 28 listopada – 2 grudnia 2011 r.⁵⁵, przyjęły 1 grudnia decyzję (101 – za, 1 – przeciw – Iran) o kapitalnym znaczeniu dla dalszego funkcjonowania reżimu CWC⁵⁶. Przyjmując do wiadomości, że Libia, Rosja i USA (dokument nie wymienia Iraku) deklarują przywiązanie do realizacji postanowień CWC, ale nie są w stanie dotrzymać ostatecznego terminu zakończenia procesu likwidacji broni chemicznej, zdecydowały, iż zniszczenie przez te państwa pozostałej broni powinno być zakończone „w najkrótszym możliwym czasie”. Trzy państwa posiadacze tej broni zobowiązane zostały do przedstawienia Radzie Wykonawczej OPCW „w najkrótszym możliwym czasie” szczegółowych planów i harmonogramów kontynuacji procesu niszczenia po 27 kwietnia 2012 r. Realizacja przedstawionych planów będzie w sposób szczególnie monitorowana przez organy OPCW.

Z informacji przekazywanych na temat realizacji procesu redukcji przez wymienione państwa raczej jednoznacznie wynika, że jego zakończenie wcale nie nastąpi tak szybko. Do połowy 2011 r. Rosja zniszczyła ponad 50% zasobów broni chemicznej (z deklarowanej początkowej wielkości około 40 tys. ton metrycznych),

⁵⁴ Chemical Weapons Destruction Under Way. Fact and Figures, www.opcw.org/news-publications/publications/facts-and-figures/.

⁵⁵ Szerzej na temat jej przebiegu i rezultatów: *Conference Outcomes Bolster OPCW's Agenda for the Future*, 9 grudnia 2011 r., www.opcw.org/news/article/. Dokumenty: www.opcw.org/documents-reports/.

⁵⁶ Decision. Final Extended Deadline of 29 April 2012. C – 16/DEC.11, 1 grudnia 2011 r., www.opcw.org/documents-reports/conference-states-parties/sixteenth-session/; D. Horner, „Accord reached on CWC's 2012 deadline”, *Arms Control Today*, styczeń–luty 2012, www.armscontrol.org/print/5192.

jednak pozostałą część planuje zniszczyć do końca 2015 r.⁵⁷ Natomiast USA do początków marca 2011 r. zniszczyły ponad 84% (z deklarowanej początkowej wielkości około 30 tys. ton metrycznych) zasobów. Jednak według amerykańskich planów poziom 90% ma być wprawdzie osiągnięty przed końcem 2012 r., poziom 98% – w 2017 r., ale ostateczne zakończenie likwidacji przewidziane jest dopiero na 2021 r.⁵⁸ Libia, która przystąpiła do CWC w 2004 r., rozpoczęła likwidację broni chemicznej w 2010 r. i do jego końca zniszczyła 22% deklarowanych zasobów. W następstwie wybuchu w lutym 2011 r. powstania przeciwko reżimowi Kaddafiego proces ten został przerwany. Co więcej, 1 listopada 2011 r. nowe tymczasowe władze Libii poinformowały OPCW o istnieniu dwóch ośrodków z bronią chemiczną, których do tej pory Libia nie ujawniała⁵⁹. Ośrodki te poddane zostały inspekcji OPCW w dniach 17–19 stycznia 2012 r., między innymi pod kątem aktualizacji danych na temat libijskiego potencjału⁶⁰. Do 27 kwietnia 2012 r. Libia musi przedstawić plany kontynuacji i zakończenia procesu redukcji. Niejasne jest przyszłe postępowanie Iraku ze względu na brak stosownych uzgodnień tego państwa z OPCW.

Według danych OPCW na dzień 30 listopada 2011 r. zniszczono ponad 71% zasobów broni chemicznej państw stron konwencji (pod koniec 2010 r. – 62%) – ponad 50,6 tys. ton metrycznych z deklarowanych 71,2 tys. W latach 1997–2011 przeprowadzonych zostało 4680 inspekcji na terytoriach 81 państw, w tym 2540 w ośrodkach związanych z bronią chemiczną. Wszystkie ośrodki produkcji broni chemicznej, do których posiadania przyznało się trzynaście państw, zostały zamknięte i poddane inspekcji; 64 z 70 istniejących ośrodków albo zniszczono (43), albo przeznaczono na produkcję cywilną. W omawianym okresie ponad 2100 inspekcji przeprowadzono w ośrodkach działających w sferze cywilnej; jest ich w sumie ponad 5360⁶¹.

Cztery państwa zadeklarowały posiadanie na swoich terytoriach tzw. porzuconej broni chemicznej, a trzynaście przyznało się do posiadania tzw. starej broni chemicznej (wyprodukowanej przed 1946 r.). Najbardziej zaawansowany jest chińsko-japoński program współpracy dotyczący likwidacji japońskiej broni chemicznej porzuconej na terytorium Chin w czasie II wojny światowej⁶².

Konwencja czyni niewątpliwie świat bezpieczniejszym, co nie znaczy, że w pełni bezpiecznym. Do fizycznej eliminacji broni chemicznej z arsenałów państwowych droga jeszcze daleka i niepewna. Niepewność wiąże się między innymi z tym, że konwencją nie związało się jeszcze osiem państw; Izrael i Myanmar ją podpisały, ale wśród sześciu krajów, które tego nie uczyniły, znajdują się tzw. państwa wraź-

⁵⁷ *Russia Eliminates 50% of Chemical Arsenal*, 31 maja 2011 r., www.gsn.nti.org/gsn/nw_20110531_3873.php.

⁵⁸ A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control...*, op. cit., s. 51–52.

⁵⁹ D. Homer, *OPCW Prepares for More Libya Inspections*, 5 grudnia 2011 r., www.armscontrol.org/print/5155.

⁶⁰ *OPCW Inspectors Verify Newly Declared Chemical Weapons Materials in Libya*, 20 stycznia, www.opcw.org/news/article/.

⁶¹ *Chemical Weapons Destruction...*, op. cit.

⁶² Dopiero w październiku 2010 r. Japonia uruchomiła w ChRL mobilny ośrodek niszczenia swojej broni chemicznej pozostawionej w tym kraju.

liwe, np. Korea Północna i Syria, podejrzewane o realizację programów produkcji broni chemicznej.

NIEFORMALNE REŻIMY NIEPROLIFERACJI BRONI MASOWEJ ZAGŁADY

Środki biologiczne i chemiczne używane są powszechnie w świecie w celach cywilnych, są w związku z tym także przedmiotem międzynarodowego handlu. Ważne jest utrzymywanie i wzmacnianie kontroli wewnątrzpaństwowej, regionalnej i globalnej nad nimi, aby nie były wykorzystywane do celów militarnych, szczególnie przez grupy terrorystyczne, aby nie stawały się „bronią terronu”. Tego typu proliferacji zapobiegają, oprócz reżimów prawnomiędzynarodowych – BWC i CWC – nieformalne reżimy międzynarodowe. Pierwszy z nich to Grupa Australijska (powstała w 1985 r., 41 państw w 2011 r.), ustalająca wspólne standardy i procedury dotyczące kontroli eksportu środków biologicznych i chemicznych, które mogą być wykorzystane do produkcji broni przez zainteresowane tym państwa i grupy terrorystyczne. Lista omawianych środków, obejmująca ponad sto takich substancji, jest okresowo aktualizowana; ostatniej aktualizacji dokonano na spotkaniu państw członków grupy, które odbyło się w czerwcu 2011 r. w Paryżu⁶³. Z kolei ustanowiony w 1987 r. Reżim kontroli technologii raketowej – MTCR (34 państwa w 2011 r.) zakazuje handlu raketami o zasięgu ponad 300 km zdolnymi do przenoszenia ładunków biologicznych i innych masowego rażenia. Najnowsze regulacje z tego zakresu przyjęte zostały na XXV plenarnym spotkaniu MTCR, które odbyło się w dniach 11–15 kwietnia w Buenos Aires⁶⁴. Trzeci największy nieformalny reżim (131 państw w 2011 r.) stanowi przyjęty w 2002 r. Międzynarodowy Kodeks Postępowania przeciwko Proliferacji Rakiet Balistycznych (tzw. kodeks haski); zakazuje on obrotu takimi raketami, które mogą przenosić głowice jądrowe, biologiczne i chemiczne. Na X regularnym spotkaniu państw kodeksu, które odbyło się w dniach 2–3 czerwca 2011 r. w Wiedniu, przyjęto nowe uzgodnienia⁶⁵.

Ważnym, stosowanym od 2004 r. instrumentem przeciwdziałania proliferacji broni jądrowej i innych rodzajów broni masowej zagłady jest składający się z 15 państw tzw. Komitet 1540, powołany na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa NZ nr 1540 z 28 kwietnia 2004 r., z którym współpracuje w tym dziele ponad dwie trzecie państw świata (168 w 2011 r.). Podstawowym zadaniem komitetu jest zbieranie informacji na temat realizacji przez państwa zobowiązań wynikających z tej rezolucji, a przede wszystkim zobowiązania do powstrzymywania się od okazywania w jakiegokolwiek formie poparcia dla aktorów pozapaństwowych, którzy dążą do rozwoju, uzyskania, produkcji, posiadania, transportu, tranzytu lub użycia broni jądrowej, chemicznej i biologicznej oraz środków ich przenoszenia, oraz zachęcanie

⁶³ Media Release 2011 Australia Group Plenary, 10 czerwca 2011 r., www.australiagroup.net/en/media_june2011.html.

⁶⁴ Plenary Meeting of the Missile Technology Control Regime. Buenos Aires, 13–15 April 2011, www.mtcr.info/english/Press%20Release%20April%20211.html.

⁶⁵ A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control...*, op. cit., s. 46–47.

państw do ich wykonywania. Celom tym służyć mają między innymi odpowiednie regulacje prawne przyjmowane w ustawodawstwach krajowych uniemożliwiający aktorom niepaństwowym (np. grupom terrorystycznym) wejście w posiadanie broni masowej zagłady. W 2011 r. regulacje takie (o różnym zakresie i szczegółowości) posiadało: w odniesieniu do broni jądrowej 115 państw (97 – w 2008 r.), broni chemicznej – 135 państw (105 – w 2008 r.) i biologicznej – 112 państw (86 – w 2008 r.). Mandat komitetu, zatwierdzony pierwotnie na okres dwóch lat, przedłużano następnie dwukrotnie: w 2006 r. na dwa lata i w 2008 r. na trzy lata; na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa nr 1977 z 20 kwietnia 2011 r. został tym razem przedłużony na dziesięć lat – do 25 kwietnia 2021 r.⁶⁶, co oznacza, że społeczność międzynarodowa przypisuje wewnątrzpaństwowym działaniom w zapobieganiu nieprolifracji broni masowej zagłady coraz większe znaczenie⁶⁷. Reżim ustanowiony na podstawie rezolucji RB nr 1540 współtworzy system nieformalnych powiązań, na który składają się również: Inicjatywa na rzecz bezpieczeństwa w sferze proliferacji (*Proliferation Security Initiative* – PSI; 98 państw w 2011 r.)⁶⁸, Globalna inicjatywa na rzecz zwalczania terroryzmu jądrowego (*Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism* – GICNT; 84 państwa w 2011 r.)⁶⁹ oraz Program współpracy na rzecz redukcji zagrożeń (*Cooperative Threat Reduction Program* – CTR, zwany Programem Nunna–Lugara), który 12 grudnia obchodził dwudziestą rocznicę powstania⁷⁰. Wszystkie one razem wzięte uzupełniają i wzmacniają reżimy NPT, BWC i CWC.

KONTROLA ZBROJEŃ KONWENCJONALNYCH ORAZ ŚRODKI BUDOWY ZAUFANIA I BEZPIECZEŃSTWA (CSBMS)

Najważniejszy z regionalnych reżimów dotyczących kontroli zbrojeń konwencjonalnych – reżim CFE – znajdował się w 2011 r. w głębokim impasie. Niepowodzeniem zakończyły się trwające prawie rok – od czerwca 2010 r. do maja 2011 r. – zwołane

⁶⁶ Od 2009 r. komitet dysponuje czterema grupami roboczymi. Na mocy rezolucji RB nr 1977 zobowiązany został do przekazywania Radzie Bezpieczeństwa rocznych programów działania (do końca maja każdego roku); do grudnia 2016 r. – w połowie obowiązywania obecnego mandatu – musi dokonać całościowego przeglądu realizacji rezolucji 1540. Szerzej: S/RES/1977 (2011); K.E. Masterson, *UN Security Resolution 1540 at a Glance*, Arms Control Association, www.armscontrol.org/print/5043; A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control...*, op. cit., s. 36–37.

⁶⁷ Zob. raport komitetu za okres 25 kwietnia 2008 – 24 kwietnia 2011 r., S/2011/579.

⁶⁸ A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control...*, op. cit., s. 36–37; *PSI – Endorsing States Undertake Effort to Build Critical Capabilities and Practices (CCP) for Interdicting WMD, Honolulu, Hawaii, June 10, 2011*, www.state.gov/t/isn/166732.htm.

⁶⁹ A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control...*, op. cit., s. 37–38; *2011 Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism Plenary Meeting, Washington, DC, June 30, 2011*, www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/06/167389.htm. Spotkanie odbyło się 30 czerwca 2011 r. w Daejeon w Korei Południowej w piątą rocznicę powołania inicjatywy.

⁷⁰ Od 2002 r. CTR powiązany jest z Globalnym partnerstwem G-8 przeciwko rozprzestrzenianiu broni i materiałów masowego zniszczenia (*G-8 Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction*). A.F. Woolf, M.B. Nikitin, P.K. Kerr, *Arms Control...*, op. cit., s. 20–27; K. Benedict, „Nunn–Lugar: 20 years of cooperative threat reduction”, *Bulletin of the Atomic Scientists* z 19 grudnia 2011 r., www.thebulletin.org/print/web-edition/columnists/.

z inicjatywy NATO negocjacje, których celem miało być wzmocnienie i „modernizacja” reżimu CFE. Prowadzone były one w nowej formie – „30+6”; uczestniczyli w nich: 30 sygnatariuszy CFE oraz 6 państw NATO, które nie są jego sygnatariuszami (Albania, Chorwacja, Litwa, Łotwa, Estonia, Słowenia). Całkowitym fiaskiem (brak dokumentu końcowego) zakończyła się IV konferencja przeglądowa CFE, która pod przewodnictwem Mołdowy odbyła się 29 września w Wiedniu. Impas pogłębił się jeszcze bardziej po ogłoszeniu przez USA 22 listopada 2011 r. decyzji o „zaprzestaniu wykonywania pewnych zobowiązań wynikających z CFE w odniesieniu do Rosji”, która w 2007 r. „zawiesiła” swoje uczestnictwo w tym reżimie. Oznaczało to między innymi, że Rosja odrzucała wnioski o przeprowadzanie inspekcji na jej terytorium i zaprzestała przekazywać innym państwom informacje o swych siłach konwencjonalnych wymaganych traktatem. Amerykańska decyzja, podjęta po konsultacjach z sojusznikami z NATO, jest w istocie odpowiedzią na postępowanie Rosji, udzieloną po czterech latach. USA oświadczyły przy tym, że będą nadal realizować proces implementacji CFE i wykonywać wszystkie zobowiązania wobec innych państw, poza Rosją, w tym przestrzegać limitów ilościowych dotyczących amerykańskich sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych objętych traktatem. Są gotowe przywrócić swoje zobowiązania wobec Rosji, jeśli ta powróci do reżimu CFE. USA są niezmiennie zainteresowane rewitalizacją kontroli zbrojeń w Europie, dlatego też w celu wzrostu przejrzystości oraz umacniania stabilności i budowy zaufania będą na zasadzie dobrowolności informować Rosję o każdym znaczących zmianach, które będą dotyczyć ich potencjału konwencjonalnego w Europie⁷¹.

W rutynowy sposób przebiegało w 2011 r. funkcjonowanie reżimu „otwartych przestworzy”, będącego najbardziej rozwiniętym pod względem technicznym środkiem budowy zaufania obowiązującym na obszarze „od Vancouveru do Władywostoku”⁷². Najważniejsze „wytyczne” dla tego reżimu obchodzącego w 2012 r. dwie rocznice: 10. rocznicę wejścia w życie traktatu (1 stycznia 2002 r.) i 20. rocznicę jego podpisania (24 marca 1992 r.), sformułowane zostały w Dokumencie końcowym II konferencji przeglądowej 34 państw stron traktatu, która odbyła się w dniach 7–9 czerwca 2010 r. w Wiedniu. Oprócz wykonywania zaplanowanych przez Komisję Otwartych Przestworzy w harmonogramie lotów obserwacyjnych nad terytoriami państw sygnatariuszy, co stanowi istotę tego reżimu (w latach 2002–2011 wykonano ich ponad 830), państwa systemu koncentrowały się na wprowadzaniu do użytku nowych środków technicznych (w tym nowych typów samolotów) i nowych procedur rejestracji, gromadzenia i przetwarzania danych uzyskiwanych w trakcie przeprowadzania lotów obserwacyjnych. Nadal stopniowo reżim ten wykorzystywano do pozawojskowej działalności państw, w szczególności jako instrument monitoringu w zakresie ochrony środowiska, np. przeciwdziałania klęskom żywiołowym. Poważnym

⁷¹ D.G. Kimball, „U.S. suspends CFE Treaty implementation”, *Arms Control Today*, grudzień 2011 r., www.armscontrol.org/print/5159; „USA częściowo zawieszają wykonanie postanowień CFE”, *Tygodnik BBN*, nr 60, 18–24 listopada 2011 r., s. 3; W. Zellner, „Conventional arms control in Europe: Is there a last chance?”, *Arms Control Today*, marzec 2012.

⁷² S.D. Drell, Ch.W. Stubbs, „Realizing the full potential of the Open Skies Treaty”, *Arms Control Today*, lipiec–sierpień 2011 r., www.armscontrol.org/print/4946.

czynnikiem zakłócającym funkcjonowanie reżimu jest ciągły (od 2002 r.) sprzeciw Turcji wobec przyjęcia do niego Cypru⁷³.

W 2011 r. doczekaliśmy się wreszcie przyjęcia nowej – siódmej z kolei generacji środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w Europie (CSBMs)⁷⁴. Ten system, funkcjonujący od ponad trzydziestu lat na podstawie politycznych zobowiązań państw, zyskał nowy kształt w postaci Dokumentu Wiedeńskiego 2011, przyjętego 30 listopada 2011 r. w Wiedniu przez Forum ds. Bezpieczeństwa OBWE. Obowiązujący od 1 grudnia 2011 r. dokument zastąpił poprzedni – Dokument Wiedeński 1999 – i jest w istocie jedynie jego rewitalizacją. Wprowadzono do niego nową procedurę – dokonywanej w cyklach pięcioletnich regularnej jego aktualizacji na podstawie decyzji podejmowanych przez Forum ds. Bezpieczeństwa OBWE. W roku 2011, jeszcze na mocy postanowień poprzedniego Dokumentu Wiedeńskiego, realizowano zobowiązania zdecydowanej większości spośród 55 państw członków OBWE⁷⁵. Wykonywano także zobowiązania państw OBWE w ramach obowiązującego od 1994 r. (17 lat) Kodeksu postępowania w polityczno-militarnych aspektach bezpieczeństwa⁷⁶.

Czy 2012 r. okaże się lepszy? Zależy to od wielu okoliczności. W pierwszym rzędzie od tego, czy nastąpi postęp w procesie ratyfikacji CTBT, w szczególności czy zwiążą się nim USA i Chiny, oraz od tego, czy przerwany wreszcie zostanie impas w sprawie podjęcia rokowań na temat zakazu produkcji materiałów rozszczepialnych dla celów wojskowych (FMCT). Czy uda się skutecznie zawrócić Iran z drogi prowadzącej do uzyskania broni jądrowej? Dobry klimat dla realizacji tych głównych (ale i innych) celów mogą stworzyć między innymi: drugi „szczyt atomowy” (Seul, 26–27 marca) oraz „szczyt” NATO (Chicago, 20–21 maja).

Doomsday Clock ciągle tyka.

⁷³ Zob. ocenę funkcjonowania reżimu „otwartych przestworzy” dokonaną przez USA: *20th Anniversary of the Open Skies Treaty. U.S. Statement of January 31, 2012*, www.osce.usmission.gov/jan_31_12_osce_informal_statement/.

⁷⁴ *Vienna Document 2011 on Confidence- and Security-Building Measures*, 30 listopada 2011 r., www.osce.org/fsc/86597; *OSCE participating states make progress in updating Vienna Document to revitalize confidence and security building*, www.osce.org/fsc/85612.

⁷⁵ *FSC Chairperson's Progress Report to the Eighteenth Meeting of the Ministerial Council. Efforts in the Field of Arms Control Agreements and Confidence- and Security-Building Measures in Accordance with its Mandate. December 2011, Vilnius*, www.osce.org/fsc/87122.

⁷⁶ *FSC Chairperson's Progress Report to the Eighteenth Meeting of the Ministerial Council. Efforts to Further Improve the Implementation of the Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security. December 2011, Vilnius*, www.osce.org/fsc/87124.